

تحلیل تطبیقی حقوق متهم در پرتو اصول راهبردی دادرسی منصفانه در حقوق ایران و فرانسه؛ ضمانت‌ها، چالش‌ها و راهکارها

محمد رضا عاقلی مقدم^۱

حمیدرضا میرزاجانی^{*۲}

حسین تاجی^۳

مجید شایگان فرد^۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۴/۱۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۴/۰۶/۲۷

چکیده

قوانین برای اجرا نیاز به ضمانت اجرای متناسب دارند تا کارکرد موثر خود را از دست ندهند و نزد همگان قابل احترام و رعایت باشند. برای احقاق حقوق طرفین دعاوی و رعایت آن از سوی دولت‌ها و کارکنان بخش عمومی اعم از ضابطین قضایی، قضات، پلیس و سایر دست‌اندرکاران باید علاوه بر نظارت و کنترل مداوم، ضمانت اجرای قوی و کارآمد وضع کرد. ضمانت اجرا پاسخی به ناقضان قواعد حقوقی است. برای رسیدن به ضمانت اجرای مطلوب‌تر در این پژوهش مطالعه تطبیقی بین ضمانت اجراها در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه انجام شده و هدف آن مقایسه ضمانت اجراها در حقوق دو کشور یاد شده بوده است.

پژوهش حاضر کیفی با رویکرد انتقادی و با شیوه تحلیلی - توصیفی انجام شد. گردآوری داده‌ها با روش مطالعه اسنادی و فیش‌برداری از کتاب‌های مرجع و پژوهش‌های مربوطه صورت گرفت. برای رسیدن به اشباع نظری با روش گلوله برفی مطالعات ادامه یافت و در فرایند پژوهش بصورت چرخه‌ای برخی از مطالعات تکرار شده‌اند. نتایج با روش تطبیقی به دست آمده و درستی آن با توجه به تأکیدات و نتایج سایر پژوهش‌ها آزموده شد. پژوهش نشان داد صرف‌نظر از اقتضائات زمانی و مکانی، بین ضمانت اجراها در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه تشابهات و تفاوت‌هایی وجود دارد که با مطالعه آمارها و گزارشات مربوط به نتایج دادرسی‌ها و رعایت حقوق

^۱ دانشجوی دکتری گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۲ استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول):

hr.mirzajani@iau.ac.ir

^۳ استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۴ استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

طرفین دعوای در هر دو کشور، می‌توان درباره نقاط ضعف و قوت ضمانت اجراها و همچنین اصلاح آن‌ها راهکارهایی ارائه کرد. در این پژوهش با توجه به مطالعه تطبیقی و مقایسه انجام شده، نتایج حاصل شده‌اند.

واژگان کلیدی: ضمانت اجرا، ایران، فرانسه، آیین دادرسی کیفری.

مقدمه:

اصل آزادی فردی در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه و قانون اساسی ایران و قوانین عادی کشور ایران و فرانسه مورد توجه و حمایت قرار گرفته است. تعرض به زندگی خصوصی، مسکن، اقامتگاه، روابط گفتاری، نوشتاری و رفتاری، شغل، اموال، حیثیت و شرافت، رفت و آمد و اسرار زندگی که ممکن است در جریان تحقیقات مقدماتی و معاینات محلی و بازرسی‌ها روی دهد، از مظاهر تعرض و حمله به آزادی فردی افراد به شمار می‌آید (باقرپور، ۱۳۸۴: ۱۰۹). جلب افراد، تحت نظر گرفتن، بازداشت موقت، ورود شبانه و خودسرانه به منزل افراد و برخی اعمال دیگر که در جریان تحقیقات و معاینات محلی ممکن است روی دهد، با اصل آزادی فردی مغایر است و عدم توجه به آن می‌تواند بسیاری از حقوق مسلم افراد را از آنان سلب نماید (همان: ۱۱۰). بدین منظور اصولی را بعنوان «اصول بنیادین دادرسی منصفانه» عنوان کرده‌اند که ریشه در حقوق اساسی همچون آزادی، برابری، مردم سالاری دارند و وجود آن‌ها باعث دوام و مشروعیت دادرسی است. اصول بنیادین غیرقابل عدول هستند و قانونگذار، دادرس و طرفین دعوا باید آن را رعایت کنند. این اصول ضامن اجرای عدالت در دادرسی هستند و عدم رعایت آن موجب بی اعتبار کردن ادله، تصمیم قضایی و دادرسی می‌شود (تدین و باقری نژاد، ۱۳۹۹: ۱۹۳) و برای ناقضین این اصول مجازت‌هایی در نظر گرفته شده است که تحت عنوان «ضمانت اجرا» در این مقاله به آن‌ها پرداخته شده است.

ضمانت اجراها متضمن حقوق طرفین دعوا هستند، حقوقی که یک دادرسی منصفانه و عادلانه را به همراه خواهد داشت و چون قانونگذاران همواره در پی ارتقاء کیفی و اعتلای قوانین هستند، مطالعه تطبیقی ضمانت اجراها با حقوق فرانسه و سایر کشورها می‌تواند گام مثبتی در این راه باشد. لذا از این جهت پرداختن به این پژوهش حائز اهمیت است.

علاوه بر متون حقوقی مرجع و کتاب‌های متعددی که ضمن بیان مواد قانونی به ضمانت اجرای آن‌ها اشاره کرده است، درباره ضمانت اجراها در حقوق فرانسه و ایران پژوهشهایی انجام شده ولی هیچ کدام به مطالعه تطبیقی ضمانت اجراها و نقد آن بطور کامل و یکجا با موضوع این

پژوهش، نپرداخته اند. برای نمونه صادقی و همکاران (۱۴۰۰) به ضمانت اجرای نقض اصول دادرسی منصفانه در ایران پرداخته و باقرپور (۱۳۸۴) درباره تضمینات قانونی و اساسی در دادرسی و تحقیقات مقدماتی در ایران و فرانسه پژوهش نموده است. آشوری و سپهری (۱۳۹۴) به بررسی تطبیقی مرحله تحت نظر در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه پرداخته اند. همتی و همکاران (۱۴۰۰) چالش‌های کشف حقیقت در فرایند دادرسی کیفری را گفته اند. توسل به اقدامات غیرمشروع در جهت تحصیل دلیل جزایی توسط قمری و همکاران (۱۳۹۹) مورد پژوهش قرار گرفته است. تشریفات قانونی و دادرسی در پژوهش رحمدل (۱۳۹۷) مورد بحث واقع شده و ساقیان و اسلامی (۱۴۰۰) کارکردهای اصول راهبردی آیین دادرسی کیفری را گفته اند. زمان زاده و همکاران (۱۳۹۹) نقض دادرسی عادلانه و ضمانت اجرای کیفری آن را نقد و بررسی کرده اند. بطلان ادله در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه نیز در پژوهشی که توسط تدین (۱۳۹۰) انجام شده بررسی گردیده است. جهانگیری (۱۳۹۹) فقط به بحث ضمانت اجرای اداری انتظامی منشور حقوق شهروندی پرداخته است. درباره ضمانت اجرای حقوق محکوم علیه در مرحله اجرای احکام کیفری نیز سپه‌وند و راغ (۱۴۰۰) پژوهش کرده اند. گدوست جویباری و همکاران (۱۳۹۶) درخصوص جنبه‌های نوآورانه قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در مرحله تحقیقات مقدماتی پژوهش کرده است. تدین (۱۳۹۵) در باب تحصیل دلیل در آیین دادرسی کیفری سخن گفته و به بررسی موضع سیستم دادرسی کیفری ایران و فرانسه، مشروعیت تحصیل دلیل و ضمانت اجرای مربوط به آن پرداخته است. با توجه به خلاء دیده شده در پژوهش‌ها هدف این پژوهش مطالعه تطبیقی ضمانت اجراها در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه بوده است.

پرسش‌ها: ۱. ضمانت اجراهای دادرسی منصفانه در آیین دادرسی کیفری ایران چیست؟ ۲. ضمانت اجراهای دادرسی منصفانه در آیین دادرسی کیفری فرانسه چیست؟ ۳. تفاوت‌ها و تشابهات بین ضمانت اجراها در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه چیست؟

فرضیه پژوهش: به نظر می‌رسد بین ضمانت اجراهای دادرسی منصفانه در آیین دادرسی کیفری ایران با ضمانت اجراهای دادرسی منصفانه در آیین دادرسی فرانسه تشابهات و تفاوت‌هایی وجود دارد.

مبانی نظری:

بخش نخست: ضمانت اجرای حاکم بر اصول بنیادین دادرسی کیفری

ضمانت اجرا بخشی از قدرت عمومی است که به ضرورت عکس العمل علیه ناقض قانون جلوه می‌کند و آن را ابزاری برای تضمین اجرای موثر قواعد حقوقی که از طرف قوای عمومی در جامعه علیه متخلفان به کار گرفته می‌شود، است. ضمانت اجرا واکنش حقوقی نسبت به نقض و عدم رعایت موارد حقوقی و قانونی است و انواع مختلفی اعم از کیفری، انضباطی، مدنی، اداری و انتظامی دارد (جهانگیری و میرزاده کوهشاهی، ۱۳۹۹: ۳۱؛ به نقل از راسخ، ۱۳۸۸: ۵۲). در ادامه به ضمانت اجرای مربوط به جریان دادرسی و نقض کنندگان اصول دادرسی پرداخته شده است.

الف: ضمانت اجرای مربوط به جریان دادرسی

در جریان رسیدگی‌های کیفری از نخستین مرحله تا صدور حکم باید اصول و قواعد حاکم بر جریان رسیدگی رعایت شود. عدم رعایت این اصول باعث بی اعتبار شدن تحقیقات و دلایل می‌گردد و یا کارایی خود را از دست می‌دهند و پذیرفته نخواهند شد (باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۱۷۸). بطلان ادله و تحقیقات شامل بطلان قانونی و بطلان قضایی است و بی اعتباری موجب عدم پذیرش عمل یا دلیل می‌شود (همان: ۱۷۹-۱۸۸). منظور از بطلان قانونی، بطلانیهایی است که قانونگذار در قانون بطور روشن پیش بینی کرده است مانند ممنوعیت سوگند یا شهادت اجباری گفته شده در اصل ۳۸ قانون اساسی (همان: ۱۷۹). بر خلاف بطلان قانونی، بطلان قضایی در قانون پیش‌بینی نشده و رویه قضایی تعیین کننده مصادیق آن است. در این نوع بطلان عدم رعایت اصول بنیادین و نقض حقوق متهم، ذاتاً تصمیمات و تدابیر قضایی انجام شده را باطل می‌شمارد، هرچند که در قانون آیین دادرسی کیفری در این خصوص مقرره‌ای وجود ندارد ولی عدم رعایت برخی از قواعد و اصول دادرسی از جهات تجدیدنظر خواهی محسوب شده و دلیلی برای نقض رای و رسیدگی مجدد است. مانند عدم اعلام تمدید مدت تحت نظر یا فقدان سوگند کارشناس (همان: ۱۸۲). عدم قابلیت پذیرش عمل یا دلیل، موجب از بین رفتن کارایی و اثر اسناد یا اعمال مربوطه خواهد بود و دیگر قابل ارائه به مراجع قضایی نیست (همان: ۱۸۵). بطور مثال نقض حریم خصوصی اشخاص برای تحصیل دلیل باعث کنار گذاشتن اسناد و ادله به دست آمده است. ضمانت اجرای گفته شده در بالا در واقع پاسخی به تدابیر مغایر با اصول دادرسی محسوب می‌شوند و واکنشی نسبت به مقامات قضایی که مرتکب نقض اصول دادرسی می‌شوند، نمی‌باشند. در حالیکه این مقامات باید با تاثیر این ضمانت اجراها روبرو شوند که در این خصوص

رد صلاحیت قضات و آزادی شخص تحت تعقیب پیش بینی شده است (باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۱۹۳).

ب: ضمانت اجرای مجرای مربوط به نقض کنندگان اصول

– ضمانت اجرای کیفری

در این نوع ضمانت اجرا کسانی که اصول دادرسی منصفانه را نقض می‌کنند به توجه به نوع و میزان رفتار مجرمانه مجازات می‌شوند. چرا که نقض اصول بنیادین به مفهوم تحقق رفتار مجرمانه قلمداد شده که از سوی قانونگذار جرم انگاری و دارای ضمانت اجرای کیفری دانسته شده است. (باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۲۰۲). تعیین مجازات در این ضمانت اجرا بیانگر اهمیت رعایت آن و تلاش قانونگذار برای حمایت کیفری از آن‌ها است (صادقی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۹). قانونگذار به دو صورت حمایت‌های کیفری اصلی و حمایت‌های کیفری تبعی از اصول بنیادین حمایت کیفری می‌کند (باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۲۰۲).

– ضمانت اجرای انتظامی

ضمانت اجرای انتظامی مربوط به نقض مقررات صنفی یا گروهی است که اشخاص در آن عضو هستند و باید اصول و مقررات آن را رعایت نمایند. تقصیر انتظامی عبارت است از نقض قواعد خاص گروه‌های کوچک اجتماعی یا حرفه ای و از عملی سرچشمه می‌گیرد که مغایر منافع مشترک گروهی و برخلاف شئون و حیثیت شغلی است (اردبیلی، ۱۳۸۹: ۱۲۳؛ باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۲۲۵). تخلفات انتظامی در قانون آیین دادرسی کیفری گفته شده است و برخی از مهمترین آن‌ها عبارتند از: صراحت بر تضمین حقوق طرفین دعوا؛ استقلال و بی طرفی مرجع قضایی؛ احترام به اصل براءت و حقوق دفاعی متهم؛ عدم تفهیم اتهام؛ عدم رعایت حقوق دفاعی متهم؛ بازداشت غیرقانونی و ... (باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۲۲۷-۲۲۵). در مواد ۱۶ و ۱۷ قانون نظارت بر رفتار قضات، مصادیق تخلف انتظامی قضات گفته شده است (گلدوست جویباری و باقری نژاد، ۱۳۹۲: ۸۸). بنابراین نقض اصول دادرسی از سوی مقامات قضایی، ضابطان دادگستری و حتی کارکنان اداری تخلف محسوب می‌شود و چنانچه این اشخاص در انجام وظایف خود مرتکب تخلفی شوند از سوی مراجع انتظامی ذیربط تنبیه می‌شوند (صادقی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۷۲).

– ضمانت اجرای مدنی

ضمانت اجرای مدنی ناشی از جبران خسارت نشأت گرفته از مسئولیت مدنی اشخاص است و در این پژوهش منظور از ضمانت اجرای مدنی، مسئولیت ناشی از الزامات قانونی که شخص برپایه آن‌ها ملزم به جبران خسارت می‌شود. مسئولیت مقامات قضایی و پلیس که دست دراندرکار عدالت کیفری هستند، در صورت نقض برخی از اصول بنیادین دادرسی به مناسبت انجام وظیفه از انواع این نوع مسئولیت هستند (گلدوست جویباری و باقری نژاد، ۱۳۹۲: ۸۱؛ باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۲۱۵).

بخش دوم: ضمانت اجراها در آیین دادرسی کیفری ایران و بررسی تطبیقی آن با قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه

ضمانت از دادرسی عادلانه در رسیدگی‌های کیفری یک اصل اساسی در جوامع پیشرفته است. فراهم کردن شرایطی برای حمایت از متهمان در دادرسی‌های کیفری که ممکن است منجر به حصول برائت آنها گردد، از زمره الزامات دادرسی عادلانه است. ضمانت اجرای نقض اصول دادرسی منصفانه به دو دسته ۱. ضمانت اجرای حاکم بر عملکرد اصول ۲. ضمانت اجرای ناظر بر کنشگران دادرسی تقسیم می‌شوند. بنابراین در ادامه پژوهش نخست به بررسی ضمانت اجرای نقض اصول دادرسی منصفانه و سپس به ضمانت اجرای ناظر بر کنشگران دادرسی پرداخته شده است.

– ضمانت اجرای نقض اصول دادرسی منصفانه در ایران و فرانسه

حق برخورداری از دادرسی منصفانه از جمله حقوقی است که برای متهم یا بزه دیده در فرایند کیفری دیده شده است و اهمیت آن تا حدی است که برای نقض این حقوق ضمانت اجرای در نظر گرفته شده است. این ضمانت اجراها در نظام حقوقی ایران به دو دسته سخت و نرم تقسیم شده (صادقی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۸) که در جدول شماره ۱ شرح مواد حقوقی آن آورده شده است. همچنین ضمانت اجرای نظام حقوقی فرانسه ذیل دو گروه آیین دادرسی کیفری و مجازات در جدول شماره ۲ درج شده است.

جدول شماره ۱: مواد حقوقی مربوط به ضمانت اجراها در قوانین ایران

دسته بندی	نوع ضمانت اجراها	جایگاه آن در نظام حقوقی	مواد قانونی
سخت	کیفری	قانون مجازات اسلامی	مواد ۵۷۰، ۵۷۲، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۸، ۵۸۰، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۷، ۵۹۷، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۹۷ (مصوب ۱۳۷۵)
		قانون آیین دادرسی کیفری	مواد ۷، ۶۳ (مرتبط با مواد ۳۰، ۳۴، ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۹، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۵، ۵۹، ۱۴۱)، ۹۱، تبصره ماده ۱۸۹، ۳۵۳، ۶۰، تبصره ۵۷۵، ۵۷۷، ۶۰۳، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۱۳، ۶۱۶، ۶۶۹ (مصوب ۱۳۹۲ اصلاحی ۱۳۹۴)
	انتظامی	قانون آیین دادرسی کیفری	مواد ۹۵، ۱۰۲، ۱۰۴، تبصره یک ماده ۱۰۲، ۱۰۶، ۱۹۶ (مرتبط با مواد ۱۹۳، ۱۹۵، ۱۹۴)، ۳۷۴، ۳۷۹ و تبصره ماده ۱۰۶ (ضمانت اجرای مواد ۱۰۴، ۱۰۲، ۱۰۵، ۹۵ و تبصره ۱ ماده ۱۰۲)، تبصره ماده ۱۶۸، تبصره ۱ ماده ۱۹۰، تبصره ماده ۲۲۶، تبصره ذیل ماده ۲۵۰، تبصره ۲ ماده ۳۳۹، ۳۷۴، ۳۷۹، ۴۶۰، ۴۹۶، ۵۱۸، ۵۷۵، ۵۷۷، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۱۳ (مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات بعدی)
		قانون نظارت بر رفتار قضات	ماده ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸
نرم	بی اعتباری (بطالان)	قانون نیروهای مسلح	ماده ۱۱۰ و ۱۱۶ آیین نامه انضباطی نیروهای مسلح مصوب فرماندهی کل قوا و قانون تشکیل هیات های انضباطی رسیدگی به شکایات و تخلفات کارکنان نیروهای مسلح
		قانون اساسی	اصل ۳۸
	جبران خسارت مدنی	قانون آیین دادرسی کیفری	مواد ۳۰، ۳۶ و ۶۰، ۱۱۵ و تبصره ماده ۴۵۵، بند ب ماده ۴۶۴، بند ب ۴۶۹
		قانون اساسی	اصل ۱۷۱
		قانون مجازات اسلامی	مواد ۵۹۷ (مصوب ۱۳۷۵)
		قانون مسئولیت مدنی	مواد ۱ و ۱۱، ۵۱۸
قانون آیین دادرسی	مواد ۷، ۱۴، ۲۵۵، ۵۱۸		

دسته‌بندی	نوع ضمانت اجراها	جایگاه آن در نظام حقوقی	مواد قانونی
		کیفری	

جدول شماره ۲: مواد حقوقی مربوط به ضمانت اجراها در قوانین فرانسه

دسته‌بندی	نوع ضمانت اجراها	جایگاه آن در نظام حقوقی	مواد قانونی
نرم	بطلان و بی اعتباری	آیین دادرسی کیفری	۱۲۶ (بازداشت غر قانونی)، ۱۱ و ۱۱-۱ (حفظ اسرار شغلی)، ۵۸ و ۹۸) ضمانت اجرای افشای اسرار، بند ۸ ماده ۲۸-۱ (بطلان اقداماتی که بر خلاف اعمال ارجاع شده توسط مقام قضایی، ماموران گمرک انجام دهند). بند ۵ ماده ۲۸-۲ (بطلان اقدامات خارج از اختیارات ماموران واحدهای مالی، مامور به انجام تحقیقات قضایی). ماده ۴۹ (بطلان رای بازپرسی که مسئول تحقیقات است)، ماده ۵۵- (جزای نقدی برای خلاف‌های طبقه چهارم برای اقدامات اشخاص فاقد صلاحیت، اقداماتی از قبیل تغییر وضعیت محل). ماده ۱-۵۶ و ۲-۵۶ و ۴-۵۶ و ۵۷ (بطلان اقدامات)، ماده ۵۸- نشر یا افشای اطلاعات ماده ۱-۶۱ (انتشار موارد ضبط شده)، ۱-۶۰ (جلوگیری از بطلان)، ۳-۷۸ (ضمانت اجرای بطلان جهت عدم رعایت زمانهای مقرر در ماده)، ماده ۱-۸۰ (ضمانت اجرای بطلان جهت عدم رعایت مقررات ناظر بر تحت نظر قرار دادن افراد)، ماده ۹۸ (افشای اسناد تحت بازرسی ضمانت اجرای ۴۵۰۰ یورو و دوسال حبس)، ۵-۱۰۰ (بطلان ثبت ارتباطات با وکیل و روزنامه نگار)، ۷-۱۰۰ (بطلان رهگیری خطوط افراد خاص مانند سناتور) ۳-۱۱۳ (تقاضای بطلان دادرسی توسط شاهد) ۱-۱۱۶ افشای موارد ضبط شده (یک سال حبس و ۱۵۰۰۰ یورو جزای نقدی) مواد ۱۴۹ تا ۱۵۰ (جبران خسارت مادی و معنوی بازداشت غیر

مجازات	قانون مجازات	قانونی). ماده ۲۸۸ در نظر گرفتن جزای نقدی برای اعضای هیات منصفه به لحاظ عدم توجه به دعوت نامه، جزای نقدی تا ۳۷۵۰ یورو- ماده ۳۰۸ ضمانت اجرای بطلان به لحاظ عدم رعایت مقررات جلسه دادگاه ۵۶۴، بطلان تسلیم اوراق چنانچه موجب لطمه به منافع شخص باشد.
		۴۳۲-۲ و ۴۳۲-۶ (مجازات بازداشت غیر قانون) ۲۲۶-۱۴ و ۱۳-۲۲۶
سخت	جبران خسارت	۵۶۴، نقض مشخص کردن هزینه‌های اوراق دادرسی جزای نقدی مدنی از ۳ تا ۱۵ یورو- ۵۶۶ محکومیت مامور اجرا به پرداخت هزینه‌های بطلان اوراق و جبران خسارت طرف دعوا متضرر از بطلان-
	قانون آیین دادرسی کیفری نیروهای مسلح	۱۵-۱۱۱ و ۱۳-۲۱۲ و ۱۰-۲۱۲ و ۱۴-۲۱۲ و ۶۶-۲۱۲ و ۷۵-۲۱۲ و ۱۰۹-۲۱۲ و ۱۲۰-۲۱۲ و ۱۷-۲۲۲ و ۹-۲۳۳ و ۱۳-۲۵۱ جریمه نقدی و حبس

در ادامه به تفصیل به هر یک از این حقوق پرداخته شده، نخست درباره هریک از حقوق توضیح مختصری آمده، سپس ضمانت اجرای آن در قانون آیین دادرسی کیفری ایران و بعد ضمانت اجرای آن در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه گفته شده است.

حقوق دفاعی متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی

قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ برای متهم تحت نظر حقوقی را مقرر کرده (از جمله حق داشتن وکیل، تفهیم اتهام، منع شکنجه، اطلاع خانواده متهم و ...) و عدم رعایت این حقوق و تخلف از مقررات مربوطه علاوه بر ضمانت اجرای مذکور در ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ باعث محکومیت انتظامی براساس ماده ۶۳ همان قانون نیز می‌شود. براین اساس تخلف ضابطان از مواد ۳۰ (تحقیقات صورت گرفته توسط ضابطان فاقد کارت ویژه)؛ ۳۴ (تکلیف ضابطان درخصوص دستورات قضایی)؛ ۳۵ (فوریت اقدام نسبت به انجام دستورات و تکمیل

پرونده؛ ۳۷) تکلیف پذیرش شکایت کتبی و شفاهی در همه اوقات؛ ۳۸) حق آگاهی شاکی از حقوق خود؛ ۳۹) (درج اظهارات شاکی در مورد ضرر و زیان وارده؛ ۴۰) (منع افشای اطلاعات مرتبط با پرونده؛ ۴۱) (ممنوعیت ضابطان دادگستری از اخذ تامین از متهم؛ ۴۲) (بازجویی و تحقیقات از زنان و افراد نابالغ توسط زنان آموزش دیده زن)؛ ۴۹) (ثبت مشخصات سجلی، شغل و علت تحت نظر گرفتن)؛ ۵۱) (معاینه شخص تحت نظر توسط پزشک)؛ ۵۲) (تکلیف ضابطان در تفهیم حقوق متهم تحت نظر)؛ ۵۳) (ثبت اظهارات شخص تحت نظر، علت تحت نظر بودن و ...)؛ ۵۵) (اجازه ورود به اماکن تعطیل و تفتیش آن‌ها)؛ ۵۹) (شماره گذاری اوراق بازجویی و سایر مدارک پرونده)؛ ۱۴۱) (موردی بودن دستور مقام قضایی برای ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل)، به مجازات کیفری سه ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی محکوم می‌شوند. حقوق فوق در زمره اصول دادرسی منصفانه می‌باشد. همچنین طبق ماده ۷ قانون مذکور رعایت حقوق شهروندی مقرر در قوانین مربوطه از سوی ضابطان دادگستری و سایر اشخاصی که در فرایند دادرسی دخالت دارند، الزامی بوده که متخلفان علاوه بر جبران خسارت به مجازات مقرر در ماده ۵۷۰ قانون تعزیرات ۱۳۷۵ محکوم می‌شوند که در بخش حقوق شهروندی به آن پرداخته شده است (زمان زاده بهبهانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۵).

اصول ۳۲، ۳۸ و ۳۹ قانون اساسی نیز درخصوص اصول دادرسی منصفانه می‌باشد و ضمانت اجرای نقض آن‌ها در مواد ۵۷۰، ۵۷۲، ۵۷۵، ۵۷۸، ۵۸۳ و ... قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات ۱۳۷۵ آمده است که در سایر قسمتهای مقاله ذکر شده است.

در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه ماده ۱-۶۳، حقوق فرد تحت نظر بطور متمرکز بیان شده است. این ماده بیان می‌دارد چنانچه یک یا چند دلیل قابل قبول مبنی بر ارتکاب یا شروع به جرم توسط شخصی وجود داشته باشد، می‌تواند تحت نظر قرار گیرد و افسر پلیس قضایی بیش از ۲۴ ساعت نمی‌تواند او را در بازداشت قرار دهد. همچنین در مواد ۲-۶۳ تا ۱-۶۴ حقوقی مانند حق داشتن مترجم، اطلاع به خانواده، معاینه توسط پزشک، تقاضای وکیل و همراه داشتن وکیل و حفظ اسرار برای متهم تحت نظر پیش بینی شده است (تدین، ۱۴۰۰: ۷۷-۷۴). همچنین براساس ماده ۸۸-۷۰۶ این قانون در صورت تمدید بیش از ۲۴ ساعت مجدداً حقوق مورد اشاره برای متهم پیش بینی شده است (همان: ۴۵۴). در ۳-۸۰۳ نیز همین حقوق آمده است (همان: ۵۵۳). ضمانت اجرای عدم رعایت حقوق دفاعی متهم علاوه بر بطلان اقدامات انجام شده طبق ماده ۱۷۱ و ۸۰۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، ماده ۲۲۷ این قانون مقرر نموده است که شعبه تحقیق بر فعالیتهای پلیس قضایی در راستای جمع آوری ادله و جستجوی مرتکبین نظارت

دارد و در صورت ارتکاب جرم یا تخلف انضباطی توسط آنان بدون خدشه به ضمانت اجرای انتظامی می‌تواند آنها را بطور موقت یا دائم از فعالیت در حوزه دادگاه تجدیدنظر یا کلیه سرزمین فرانسه منع کند (تدین، ۱۳۹۰: ۳۵۴).

در ادامه حقوق دفاعی متهم به همراه ضمانت اجرای آن، بطور تفصیلی بیان شده است:

حق تفهیم اتهام و محل اقامت قانونی و استعمال هویت متهم

بر اساس اصل ۳۲ قانون اساسی موضوع اتهام باید با ذکر دلیل به متهم تفهیم شود (باقری نژاد، ۱۴۰۰-۳۵۷) و یکی از اساسی‌ترین تضمینات حقوق دفاعی متهمان حق تفهیم اتهام است که ضرورت آن را قانون آیین دادرسی کیفری به مقامات قضایی در مراحل مختلف رسیدگی گوشزد شده است. براساس اصل تفهیم اتهام، مشتکی عنه از موضوع اتهام خود، آگاه گردیده و این آگاهی به او مجال میدهد که به سؤالات مقام قضایی پاسخ دهد و از خود دفاع کند؛ بنابراین آگاهی از اتهامات، حق متهم است. (اردبیلی، ۱۳۸۵: ۶۰). همچنین در مواد ۱۹۳، ۱۹۴ و ۱۹۵ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ به ترتیب به لزوم استعمال هویت متهم قبل از شروع تحقیق، اعتبار نشانی اعلام شده توسط متهم بعنوان محل اقامت قانونی وی تا اعلام تغییر آن و تفهیم اتهام به متهم اشاره شده است و ضمانت اجرای عدم رعایت موارد فوق برابر ماده ۱۹۶ همان قانون، موجب محکومیت انتظامی تا درجه چهار است. ولی متأسفانه قانونگذار در خصوص دلایلی که با نقض این حق تحصیل می‌شوند اظهار نظر نکرده است (لعل‌علیزاده، ۱۳۹۹: ۱۱۲). در ماده ۱۴ بند ۳ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (که جزو قوانین داخلی ایران نیز محسوب می‌شود)، به تفهیم اتهام توجه نموده است (آشوری، ۱۴۰۰: ۱۶۵).

ماده ۶۳-۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه نیز به تفهیم اتهام پرداخته است (تدین، ۱۴۰۰: ۷۴) و برابر ماده ۱۷۱ قانون یادشده ضمانت اجرای بطلان برای عدم رعایت تشریفات اساسی پیش‌بینی شده است (همان: ۱۵۹).

حق اطلاع به خانواده و حق داشتن پزشک

حق اطلاع به خانواده را قانون آیین دادرسی کیفری در ماده ۵۰ صراحتاً برای متهم پیش‌بینی نموده است و به موجب آن «شخص تحت نظر میتواند به وسیله تلفن یا هر وسیله ممکن، افراد خانواده یا آشنایان خود را از تحت نظر بودن آگاه کند و ضابطان نیز مکلفند مساعدت لازم را در این خصوص به عمل آورند، مگر آنکه بنا بر ضرورت تشخیص دهند که شخص تحت نظر نباید از چنین حقی استفاده کند. در این صورت باید مراتب را برای اخذ دستور مقتضی به اطلاع مقام

قضایی برسانند». متأسفانه در صورت نقض ماده مذکور توسط ضابطان دادگستری، هیچ گونه ضمانت اجرایی برای آن‌ها در ماده ۵۱ این قانون در نظر گرفته نشده است و قانونگذار در ماده ۴۹ قانون آیین دادرسی کیفری روش دیگری از امکان اطلاع خانواده را پیشبینی کرده است که دارای ضمانت اجرای ماده ۶۳ می‌باشد. حق متهم تحت نظر به درخواست معاینه پزشک موضوع ماده ۵۱ قانونگذار آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ است. به موجب این ماده: «بنا به درخواست شخص تحت نظر یا یکی از بستگان نزدیک وی، یکی از پزشکان به تعیین دادستان از شخص تحت نظر معاینه به عمل می‌آورد. گواهی پزشک در پرونده ثبت و ضبط می‌شود» (جلیلی، ۱۴۰۰: ۶۳).

قانونگذار فرانسه در ماده ۲-۶۳ حق اطلاع به خانواده یا نزدیکان را برای متهم در نظر گرفته است و در ماده ۳-۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری، حق معاینه پزشکی به درخواست متهم یا یکی از اعضای خانواده وی را پیش بینی کرده است. چنانچه مدت تحت نظر افزایش یابد، طبق ماده ۷۰۶-۸۸ مقامات الزام قانونی بر معاینه پزشکی متهم پس از تمدید مهلت اول تحت نظر دارند.

حق داشتن مترجم یا مفسر

حق داشتن مترجم یا مفسر، حقی است که همه افرادی که در پرونده به هر علتی حضور دارند، میتوانند از آن بهره‌مند شوند. در حقیقت هر گاه کشف حقیقت متکی بر اظهار شخصی باشد که قادر به سخن گفتن به زبان فارسی نیست، طبق ماده ۲۰۰ قانون آیین دادرسی کیفری بازپرس مکلف است مترجمی را جهت فهم بیانات مطروحه نزد خود به دادسرا فرا خواند و چنانچه شخص ناشنوا یا فاقد قدرت تکلم باشد، برابر ماده ۲۰۱ قانون آیین دادرسی کیفری بازپرس موظف است شخصی را که توانایی بیان مقصود این قبیل افراد را دارد، جهت کشف حقیقت به دادسرا فرا خواند. مواد ۳۶۷ و ۳۶۸ نیز تکلیفی مشابه را بر عهده قاضی در مرحله رسیدگی در دادگاه قرار داده است. متأسفانه قانونگذار این حق را در وظایف ضابطان و قبل از مرحله دادسرا قرار نداده است. (جلیلی، ۱۴۰۰: ۶۲). تشکیل جلسه بدون تفهیم ماهیت و اسباب اتهام موج بطلان دادرسی خواهد بود. (رحمدل: ۱۳۹۷-۱۸۰).

بر اساس مواد ۳۴۴ و ۳۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه در صورت عدم تسلط متهم به زبان فرانسه دادگاه مترجمی را فرا می‌خواند و چنانچه متهم ناشنوا باشد مترجم آشنا در اینخصوص به دادگاه دعوت می‌شود. (همان: ۱۴۰۰-۲۱۴).

ضمانت اجرای نقض حق داشتن وکیل

برابر اصل ۳۵ قانون اساسی ایران طرفین دعوا حق دارند در همه دادگاه‌ها برای خود وکیل انتخاب نمایند و در صورت عدم توانایی مالی امکانات تعیین وکیل باید برای آنان فراهم شود همچنین ماده ۱۹۰ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ به حق حضور وکیل در مرحله تحقیقات مقدماتی و لزوم ابلاغ و تفهیم حق همراه داشتن وکیل به متهم اشاره نموده است و طبق تبصره ۱ این ماده، برای متخلفین سلب حق همراه داشتن وکیل و عدم تفهیم این حق به متهم مجازات انتظامی درجه ۸ (انفصال موقت از یک ماه تا شش ماه) و درجه ۳ (طبق ماده ۱۳ ق.ن.ب.ر.ق. کسر از حقوق ماهیانه تا یک سوم از یک ماه تا شش ماه) در نظر گرفته شده است. قبل از اصلاحات سال ۹۴ ضمانت اجرای تشریفات فوق بطلان بود که در اصلاحات مذکور ضمانت اجرا به نحو مورد اشاره تغییر یافت. طبق تبصره ۲ ماده مذکور در جرائمی که مجازات اعدام و حبس دارد در صورت عدم معرفی وکیل توسط متهم، در مرحله تحقیقات مقدماتی بازپرس برای وی وکیل تسخیری انتخاب می‌کند. در موارد فوق، چنانچه متهم در معرفی وکیل تاخیر نماید تحقیقاتی مانند معاینه محل بدون حضور وکیل انجام خواهد شد لیکن بازجویی از متهم بدون حضور وکیل ممنوع است و بازپرس می‌تواند با در نظر گرفتن ادله اتهامی قرار تامین متناسب صادر نماید (رحمدل: ۱۳۹۷-۱۷۱). طبق ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با شروع مرحله تحت نظر متهم می‌تواند تقاضای وکیل نماید وکیل برای مدت یک ساعت با رعایت محرمانه بودن تحقیقات با شخص تحت نظر ملاقات می‌نماید و ملاحظات خود را جهت درج در پرونده ارائه می‌نماید گر چه ماده فوق در خصوص تکلیف ضابطان به اعلام این حق به متهم ساکت است اما تکلیف فوق در مواد ۶ (حق آگاهی افراد از حقوق خود در فرآیند دادرسی) و ماده ۵۲ قانون فوق (تکلیف ضابطان دادگستری در تفهیم حقوق متهم تحت نظر) برای ضابطان وجود دارد و بر اساس ماده ۶۳ قانون فوق برای ناقضین این حقوق، ضمانت اجرا کیفری سه ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی در نظر گرفته شده است (خالقی: ۱۴۰۰-۱۱۶). طبق ماده ۳۴۸ ق.آ.د.ک، در جرایم موضوع بندهای الف، ب، پ، ت ماده ۳۰۲ این قانون بدون حضور وکیل جلسه رسیدگی تشکیل نمی‌شود و در صورت عدم تعیین وکیل توسط متهم یا عدم حضور وکیل تعیینی، دادگاه قدام به تعیین وکیل تسخیری می‌نماید. (خالقی: ۱۴۰۰-۴۹۱)

در حقوق فرانسه بر اساس ماده ۴-۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری شروع مرحله تحت نظر می‌تواند تقاضای وکیل نماید مدت ملاقات وکیل با شخص تحت نظر در این مرحله با حفظ محرمانه بودن مذاکرات سی دقیقه می‌باشد. طبق این ماده و ماده ۷۳-۷۰۶ در جرایم سازمان

یافته استفاده از این حق در پایان چهل و هشت ساعت و در برخی جرایم مثل تروریستی پس از پایان هفتاد و دو ساعت بعد از تحت نظر ممکن می‌باشد (تدین: ۱۴۰۰-۷۴). طبق این قانون متهم می‌تواند در جریان تحقیقات از وکیل استفاده کند، به علاوه بازپرس مکلف است حق داشتن وکیل را به اطلاع متهم برساند. بند ۳ ماده ۱۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مقرر میدارد: «بازپرس متهم را از حق داشتن وکیلی از بین وکلای مجاز (رسمی) و یا کارآموزان قضایی... مطلع می‌نماید». متهم در صورتی که توانایی مالی برای انتخاب وکیل نداشته باشد وکیلی برای او انتخاب می‌شود. این انتخاب از طریق بازپرس و توسط رئیس کانون وکلا و در صورت فقدان کانون در محل توسط رئیس دادگاه جنحه به عمل می‌آید. وکیل مدافع می‌تواند تقاضا کند که پرونده در اختیار وی جهت مطالعه قرار گیرد و بازپرس هم طبق رویه قضایی فرانسه مکلف است پرونده کامل را در اختیار وکیل قرار دهد. بند ۲ ماده ۱۱۸ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه برای مطالعه بهتر و بیشتر پرونده به وسیله وکیل مقرر کرده است: «حداقل چهار روز غیرتعطیل قبل از هر استنطاق از متهم وکیل مدافع باید به موجب نامه ای سفارشی و یا خطاریه ای که باید به وکیل ابلاغ واقعی گردد، از جریان امر مطلع شود و پرونده دو روز غیرتعطیل قبل از هر تحقیق در اختیار وکیل مدافع قرار گیرد. طبق بند ۴ آن قانون وکیل متهم حق دارد به هزینه شخصی تمام یا قسمتی از اوراق پرونده را کپی کند و نیز حق دارد در پایان هر مواجهه و یا استنطاق نیز از صورتجلسه مربوط کپی تهیه نماید. متهم حق دارد پس از نخستین حضور در محضر بازپرس آزادانه با وکیل خود مشاوره کند و حتی در مواردی که بازپرس، متهم را ممنوع الملاقات می‌کند این ممنوعیت شامل حال وکیل مدافع متهم نمی‌گردد (بند ۳ ماده ۱۱۴ ق د ک. فرانسه). برابر ماده ۶۳-۴ ق.د.ک. فرانسه مداخله وکیل در تحقیقات ابتدایی که توسط پلیس قضایی در جرایم مشهود انجام و شخص متهم تحت نظر قرار می‌گیرد، پذیرفته شده است. این مداخله فقط بعد از ۲۰ ساعت از ابتدای تحت نظر ممکن است. ذی نفع می‌تواند وکیلی انتخاب کند و یا انتخاب آن را به رئیس کانون وکلا واگذار کند. وکیل تعیین شده می‌تواند با شخص تحت نظر در شرایطی که محرمانه بودن مذاکرات را تضمین می‌کند، صحبت کند. وکیل حق ندارد در مدت تحت نظر از این مذاکره با کسی صحبت کند (باقرپور، ۱۳۸۴: ۱۱۴-۱۱۵). براساس ماده ۴۱۷ همان قانون در مرحله تجدیدنظر وکیل مدافع از میان وکلای ثبت شده در کانون وکلا یا از میان وکلای مرحله تجدید نظر انتخاب می‌شوند (تدین، ۱۴۰۰: ۲۴۴). این حقوق جزو تشریفات اساسی دادرسی بوده و عدم رعایت آن دارای ضمانت اجرای آن طبق ماده ۱۷۱ ق.آ.د.ک.ف، بطلان می‌باشد که در دیگر قسمتهای مقاله توضیح داده شده است.

حق سکوت متهم

وقتی از حق سکوت سخن گفته میشود، بیگناهی فرد و تکلیف دادستان به اثبات رکنهای تشکیل دهنده جرم و منع شکنجه برای گرفتن اقرار و اطلاعات به ذهن متبادر میشود. اصل سی و هشتم قانون اساسی به حق سکوت متهم اشاره دارد و هرگونه اقرار، سوگند و شهادت با توسل به زور و شکنجه را فاقد ارزش و اعتبار دانسته است. همچنین قانونگذار در ماده ۱۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری، مقرر نموده است: «متهم میتواند سکوت اختیار کند. در این صورت، مراتب امتناع وی از دادن پاسخ یا امضای اظهارات، در صورت مجلس قید میشود». در همین راستا در ماده ۵۷۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ اقرار اجباری و اذیت و آزار بدنی متهم را جرم انگاری شده و برای مرتکب علاوه بر قصاص یا پرداخت دیه، حبس از شش ماه تا سه سال در نظر گرفته است (صادقی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۳).

در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه برابر ماده ۱-۲۲۲ برای شکنجه و اعمال وحشیانه پانزده سال حبس در نظر گرفته شده است (French penal code, 2005: 37).

نقض حریم‌های خصوصی

نقض حریم ارتباطات مخبراتی متهمان و محکومان از طریق رهگیری نامه‌ها و مکالماتیکی از مسائل مهمی که برای جمع آوری ادله و مستندات ممکن است بکار رود تفتیش و بازرسی مکالمات و مراسلات متهم است. در اصل ۲۵ قانون اساسی ایران گفته شده است: «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخبرات تلگرافی و تلتکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آن‌ها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون». همچنین در ماده ۱۵۰ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ کنترل ارتباطات مخبراتی افراد ممنوع و در ماده ۱۵۲ همان قانون تفتیش و بازرسی مراسلات پستی متهم تحت شرایطی مجاز شده است. استضعاف اجرای کیفری تخلف مامورین و کارکنان دولت از ماده ۱۵۰ و ۱۵۱ در ماده ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی آمده است. به موجب آن مرتکبین به حبس از یک تا سه سال و یا جزای نقدی از هشتاد تا دویست و پنجاه میلیون ریال محکوم خواهند شد (کامفر، ۱۴۰۰: ۵۷۱). در حقوق فرانسه نیز توقیف و نگهداری مراسلات پستی و مکالمات تلفنی متهم و وکیل وی ممنوع و برپایه ماده ۴۳۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، دلیل کیفری حاصل از مکاتبات و مکالمات بین متهم و وکیل او قابل پذیرش نیست (سپهری، ۱۳۹۵: ۱۶۵). براساس ماده ۹-۴۳۳

قانون جزای فرانسه چنانچه نیروهای پلیس و مقامات قضایی نامه‌های سپرده شده به پست را از بین برده یا باز نمایند، ضمانت اجرای کیفری تا سه سال حبس و جزای نقدی برابر چهارصد و پنجاه هزار یورو تعیین شده است همچنین در مواد ۱۰۰ تا ۷-۱۰۰ و ماده ۹۵-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه رهگیری مکاتبات و ارتباطات مخابراتی اشخاص دارای تشریفات قانونی است و چنانچه مقررات مربوطه رعایت نشود علاوه بر ضمانت اجرای ۹-۴۳۲ قانون جزای فرانسه که در بالا به آن اشاره شد اقدامات محکوم به بطلان می‌باشد. (تدین: ۸۷-۱۱۴). مواد ۹۹-۷۰۶ تا ۱۰۲-۷۰۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مرتبط با صداپردازی و ضبط تصاویر از برخی مکان‌ها یا وسایل نقلیه می‌باشد که قانونگذار فرانسه ضبط مخفیانه تصاویر را صرفاً در مکان‌های بسته مجاز می‌داند و صداپردازی و ضبط تصاویر به موجب ماده ۷۳-۷۰۶ قانون مذکور در جرایم سازمان یافته مجاز می‌باشد و با توجه به اینکه در خصوص سایر جرایم قانون ساکت می‌باشد با توسل به رویه قضایی دیوان اروپایی می‌توان گفت اجازه چنین شنودهایی موجب نقض حقوق بنیادین اشخاص است و استفاده از شیوه‌های فوق مشروع نمی‌باشد و بر اساس ماده ۱-۲۲۶ قانون جزای فرانسه که مقرر می‌دارد: برای هرگونه نقض عمدیحریم خصوصی افراد با توسل به هر وسیله، در صورت عدم رضایت فرد مورد نظر برای ناقضین جریمه ۴۵۰۰۰ یورو و یک سال حبس در نظر گرفته می‌شود و طبق رویه قضایی فرانسه ادله به دست آمده (ادله متقلبانه و محیلانه) بی اعتبار خواهد بود. ولی طبق رویه قضایی اخیر فرانسه تحصیل دلیل مخفیانه محاورات تلفنی اشخاص عملی نامشروع نیست، لیکن قلمروی این رویه باید محدود به چارچوب شنودهای تلفنی مخفیانه تفسیر شود و به سایر اقداماتی که در راستای تحصیل دلیل توسط مقامات دولتی می‌تواند صورت گیرد تسری پیدا نکند. بطور کلی در حقوق کیفری فرانسه عدم رعایت قواعد دادرسی در هنگام جمع آوری ادله، موجب بطلان دلایل تحصیل شده است (تدین، ۱۳۸۷: ۱۲۴-۱۲۳).

درباره ورود به محل سکونت متهم، با توجه به اصل ۲۲ قانون اساسی ایران مسکن اشخاص مصون از تعرض است. همچنین با توجه به تاکید ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ بر ضرورت رعایت حقوق شهروندی، و برابر ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، جز در موارد خاص، ورود ضابطان به منازل اشخاص در جرایم مشهود و غیرمشهود با مجوز خاص مقام قضایی صورت می‌گیرد. ضمانت اجرای آن در ماده ۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری به این صورت آمده است: «تخلف از ماده ۵۵ این قانون توسط ضابطان موجب محکومیت به سه ماه تا یک سال انفصال از خدمات دولتی است» (خالقی، ۱۴۰۰: ۱۱۶-۱۰۷). همچنین در ماده ۵۸۰ قانون

مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ برای مستخدمین دولت که به محل سکونت کسی بدون رضایت صاحب آن وارد شود، محکومیت به حبس از یک ماه تا یکسال در نظر گرفته شده است و ماده ۶۹۴ همان قانون نیز جهت ورود به عنف یا تهدید به منزل دیگران، محکومیت شش ماه تا سه سال حبس در نظر گرفته شده و چنانچه مرتکبین دو نفر یا بیشتر باشند و حداقل یکی از آنان حامل سلاح باشد، حبس از یک تا شش سال در نظر گرفته شده است.

عدم رعایت ۱۲۴ قانون مورد اشاره مرتبط با انجام معاینه محل و تحقیق محلی که باید جز در موارد استثنایی در روز به عمل آید و مواد ۱۳۷، دعوت از شهود و مطلعان هنگام تحقیق محلی و معاینه محل، ۱۲۸ دعوت از کارشناس رسمی یا خبره، ۱۲۹ جمع آوری آثار و نشانه‌های مشهود و مکشوف موثر، ۱۳۰ شرح وظایف و چگونگی بررسی صحنه جرم، ۱۳۱ اقدامات لازم برای حفظ جسد و.....، ۱۳۲ اقدامات لازم در صورت معلوم نبودن هویت متوفی، ۱۳۳، ۱۳۴ و ۱۳۵ اقدامات لازم در خصوص حفظ، برداشت و محصور نمودن صحنه جرم، ۱۳۶ اخذ نظر پزشک قانونی، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲ درخصوص تفتیش و بازرسی منازل و اماکن بسته، ۱۴۳ حضور اشخاص دخیل در امر کیفری هنگام بازرسی، ۱۴۴ منع ورود و خروج به محل بازرسی تا پایان بازرسی، ۱۴۵ دستور بازگشایی محل‌ها و اشیاء بسته، ۱۴۶ تحصیل موارد مرتبط با جرم، ۱۴۷ توقیف و شماره گذاری آلات و ادوات جرم، ۱۴۸ تعیین تکلیف اشیاء و اموال مکشوفه دلیل یا وسیله ارتکاب جرم و ماده ۱۸۳ جلب متهم در روز، دارای ضمانت اجرای مندرج در ماده ۵۸۰ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ است که ناقضین به حبس از یک ماه تا یک سال محکوم می‌شود (زمان زاده بهبهانی، ۱۳۹۹: ۸۱). همچنین براساس مواد ۶۷۱ و ۶۷۲ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ تفتیش و توقیف داده‌ها یا سامانه‌های رایانه ای و مخابراتی در مواردی که ظن قوی در مورد کشف جرم وجود دارد، در حضور متصرفان قانونی آن به عمل خواهد آمد (زمان زاده بهبهانی، ۱۳۹۹: ۸۳).

در حقوق فرانسه برای تفتیش و بازرسی منازل، دفاتر وکلا و موسسات مطبوعاتی جز در مواردی که امکان از بین رفتن دلایل و مستندات مطرح است، در مواد ۵۶، ۱-۵۶، ۵۷، ۲-۵۶، ۳-۵۶، ۴-۵۷ و ۵۹ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه شرایط و محدودیت‌هایی وجود دارد که عدم رعایت آن دارای ضمانت اجرای بطلان است همچنین در انتهای ماده ۱-۶۰ آمده است برای جلوگیری از بطلان عناصر تحصیلی از تفتیش و بازرسی که با نقض ماده ۲ قانون ۲۹ ژوئیه ۱۸۸۱ درباره آزادی مطبوعات به دست آمده اند در پرونده دادرسی قرار نمی‌گیرند (ر.ک به ترجمه قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه؛ تدین، ۱۴۰۰-۷۲-۶۹). در ماده مقدماتی قانون مذکور آمده

است که تمامی تدابیر اجباری باید با تصمیم یا نظارت موثر مقام قضایی علیه شخص تحت تعقیب اعمال گردد این تدابیر باید بر حسب ضرورت‌های دادرسی و متناسب با شدت جرم ارتكابی در نظر گرفته شود و نباید حیثیت و شرافت افراد را مخدوش نماید و باید در مهلتی معقول، به صورت قطعی در ارتباط با موضوع اتهام رای داده شود. ماده ۷۶ قانون فوق نیز اشاره به موردی بودن دستور قاضی دارد و جهت جلوگیری از بطلان تحقیقات باید در رای قاضی آزادی‌ها و بازداشت‌ها وصف جرم ارتكابی و آدرس مکانهایی که باید مورد بازرسی قرار بگیرند مشخص شود. و اقدامات فقط باید در راستای بررسی جرایمی باشد که در دستور بازداشت ذکر شده است. ماده ۹۶ قانون فوق مقرر داشته چنانچه بازرسی در اقامتگاهی غیر از اقامتگاه شخص تحت بررسی انجام شود شخصی که نزد وی بازرسی باید انجام شود برای حضور در آن مکان دعوت می‌شود در صورت غیبت شخص مذکور بازرسی در حضور دو نفر از والدین حاضر یا دو شاهد صورت می‌گیرد. در خصوص تفتیش وسایل نقلیه مواد ۷۸-۲-۲ و ۷۸-۳-۲ و ۷۸-۲-۴ مقرراتی ذکر شده است و برای کنترل هویت اشخاص و بازرسی وسایل نقلیه، امکان توقف برای مدت محدود وجود دارد و بازرسی باید در حضور راننده یا مالک یا شخص مورد درخواست در صورت وجود دلایل مقبول و توسط افسر پلیس قضایی انجام شود. (عبداللهی و گل محمدی، ۱۳۹۷ ص ۱۹۸ تا ۲۰۸). مواد ۷۰۶-۸۹ تا ۷۰۶-۹۴ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه ناظر بر مقررات بازرسی و تفتیش در جرایم مشهود، خارج از ساعات پیش بینی شده در ماده ۵۹ می‌باشد که در این راستا ماده ۷۰۶-۹۲ برای جلوگیری از بطلان، صدور قرار کتبی با تعیین وصف جرم و ذکر آدرس که قرار است مورد تفتیش قرار گیرد را الزامی می‌داند و ماده ۷۰۶-۹۳ مقرر نموده است موضوعی جز تحقیق مذکور در تصمیم قاضی آزادی‌ها و بازداشت یا بازپرس نباید دنبال شود (تدین: ۱۴۰۰- ۴۵۴ تا ۴۵۷). مواد ۷۰۶-۸۱ تا ۷۰۶-۸۷ قانون مذکور تشریفات نفوذ در باندهای مجرمانه را بیان نموده است در ماده ۷۰۶-۸۱ مقرر شده است مامور پلیس قضایی برای جلوگیری از بطلان نمی‌تواند محرکی برای ارتكاب جرایم باشد و ماده ۷۰۶-۸۳ نیز جهت جلوگیری از بطلان به لزوم کتبی بودن دستورات اشاره دارد.

حفظ اسرار و رعایت راز حرفه ای

مجرمانه بودن تحقیقات مقدماتی بدین معنا است که کلیه افرادی که به نحوی در تحقیقات مقدماتی نقش دارند، حق افشای محتویات آن را ندارند. برابر ماده ۹۱ قانون آیین دادرسی کیفری متخلفین این موضوع به مجازات جرم افشای اسرار شغلی و حرفه ای محکوم می‌شوند. همچنین

طبق ماده ۱۴۶ این قانون از اوراق و نوشته‌ها و سایر اشیای متعلق به متهم فقط آنچه راجع به جرم است تحصیل می‌شود و در رابطه با سایر اوراق مکلف به حفظ اسرار است و برای ناقضین موارد فوق طبق ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵، سه ماه و یک روز تا یک سال حبس و یا جزای نقدی بیست تا شصت میلیون ریال در نظر گرفته شده است. همچنین در ماده ۶۵۸ قانون آیین دادرسی کیفری اشاره به تمهیدات متضمن حفظ حریم خصوصی افراد و تامین امنیت داده‌های شخصی دارد و براساس ماده ۶۶۰ همین قانون برای ناقضین حریم خصوصی افراد یا محرمانگی اطلاعات، حبس از دو تا پنج سال یا جزای نقدی از بیست تا دویست میلیون ریال و انفصال از خدمت از دو تا ده سال در نظر گرفته شده است. در ماده ۶۶۱ قانون گفته شده نیز چنانچه اشخاص بر اثر بی احتیاطی و بی مبالاتی داده‌ها یا سامانه‌های مذکور را در اختیار دیگران قرار دهند یا موجبات ارتکاب جرایم رایانه ای را فراهم کنند به حبس از شش ماه تا دو سال یا انفصال از خدمت تا پنج سال یا جزای نقدی از ده تا صد میلیون ریال محکوم خواهند شد. برابر ماده ۶۶۹ این قانون چنانچه ضابطان قضایی یا کارکنان دولت یا سایر اشخاص از اجرای دستور حفاظت از داده‌های رایانه ای ذخیره شده امتناع نمایند، ضابطان و کارکنان دولت به مجازات امتناع از دستور قضایی و سایر اشخاص به حبس از ۹۱ روز تا شش ماه یا جزای نقدی از پنج تا ده میلیون ریال و یا هر دو مجازات محکوم می‌شوند و در خصوص ارائه داده‌های حفاظت شده مذکور در مواد ۶۶۷ تا ۶۶۹ قانون آیین دادرسی کیفری مجازات مندرج در ماده ۶۶۹ در نظر گرفته شده است.

ماده ۳۷۸ قانون جزای فرانسه افشای اسرار حرفه ای را جرم مستقل دانسته و مجازات حبس و یا غرامت برای مرتکب آن منظور نموده است. بند ۲ ماده ۶۲ و بند ۳ ماده ۳۷۸ قانون جزای فرانسه پزشک را مکلف به اعلام بدرفتاری هایی می‌نماید که نسبت به اطفال کمتر از ۱۵ سال انجام می‌گیرد. (باقرپور، ۱۳۸۴: ۱۱۷). ماده ۱۱ ق.آ. د. ک فرانسه مقرر میدارد: «جز در مواردی که قانون طور دیگری مقرر بدارد و بدون ایراد آسیب به حقوق دفاعی متهم، دادرسی در جریان رسیدگی‌های پلیسی و تحقیقات مقدماتی محرمانه است. کلیه کسانی که در این دادرسی شرکت دارند مکلف به حفظ راز حرفه ای در شرایط و با مجازات‌های مواد ۱۳-۲۲۶ و ۱۴-۲۲۶ قانون جزا هستند». طبق مواد ۵۸ و ۹۸ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه افشای اسرار و اسناد بازرسی جرم بوده و مجازات آن تا ۴۵۰۰ یورو جزای نقدی و دو سال حبس است. طبق ماده ۱-۱۱۶ قانون فوق انتشار موارد ضبط شده برای مرتکب یکسال حبس و ۱۵۰۰۰ هزار یورو جزای نقدی دارد (تدین، ۱۴۰۰: ۱۲۰). برابر ماده ۶۶ - ۲۱۲ قانون آیین دادرسی نیروهای مسلح فرانسه

نیز برای ارتباط یا افشای بدون اجازه شخص تحت بررسی ۴۵۰۰ یورو جزای نقدی و دو سال حبس در نظر گرفته شده است (تدین، ۱۳۹۴: ۷۱). ماده ۱۳-۲۱۲ همان قانون برای نشر یا افشای اطلاعات نزد اشخاص غیرصلاحیت دار ضمانت اجرای مشابهی در نظر گرفته است (همان: ۵۷).

حق داشتن آزادی و فرض بیگناهی فرد

فرض بیگناهی و حق داشتن آزادی فرد در حقوق ایران در اصل ۳۲ و ۳۷ قانون اساسی و در ماده ۴ قانون آیین دادرسی کیفری به اصل برائت اشاره گردیده و بند ۲ ماده واحده حقوق شهروندی با مضمونی مشابه ماده فوق بر این حقوق تاکید کرده است. در همین راستا ماده ۵۸۳ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ برای مرتکبان نقض این اصول دادرسی منصفانه یک تا سه سال حبس یا جزای نقدی از شش تا هجده میلیون ریال در نظر گرفته است (صادقی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۶). در ماده ۵۷۰ نیز برای ناقضین حق آزادی علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی، حبس از دو ماه تا سه سال تعیین شده است. لیکن تامین کامل حقوق و آزادی متهم در جریان دادرسی کیفری از تعقیب تا صدور رای و اجرای حکم و تعمیق هر چه بهتر فرض برائت به قدم‌های موثرتری نیازمند است.

در حقوق فرانسه ماده ۹ اعلامیه حقوق بشر و شهروند فرانسه مصوب ۱۷۸۹ مجلس موسسان فرانسه مقرر می‌دارد: «هر انسانی بی گناه است مگر آنکه بزهکاری او ثابت شود». ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۴۸ با عبارت «هرکس که به بزهکاری متهم شده باشد، بی گناه محسوب خواهد شد تا وقتی که در جریان یک دعوای عمومی که در آن کلیه تضمین‌های لازم برای دفاع او تامین شده باشد، تقصیر او قانوناً محرز گردد»، بر ضرورت رعایت اصل برائت توسط دولت‌های عضو تاکید ورزیده است. بند ۲ ماده ۶ کنوانسیون اورپایی حقوق بشر که کنوانسیون صیانت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی نیز خوانده می‌شود و در سال ۱۹۷۴ در فرانسه قدرت اجرایی یافت، مقرر می‌دارد: «هر فردی که مورد اتهامی قرار گیرد، بی گناه فرض می‌شود مگر آنکه مجرمیت او به طریق قانونی ثابت گردد» اصل برائت در فرانسه اهمیت ویژه ای دارد و قانونگذار عادی فرانسه نیز موادی از قانون دادرسی کیفری را در جهت تضمین اجرای آن گسترش و تعمیق هر چه بیشتر حقوق و آزادی‌های متهم منظور نموده است. (باقرپور، ۱۳۸۴: ۱۱۱). ماده ۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مقرر داشته هر شخص مظنون یا تحت تعقیب تا قبل از اثبات مجرمیت، بی گناه فرض می‌شود و حق دارد

از ادله اتهام مطلع شود همچنین باید در مهلتی معقول در خصوص اتهام رای داده شود و حق تجدید نظر نیز برای محکومین در نظر گرفته شده است (تدین: ۱۴۰۰-۲۱) همچنین ماده ۱۳۷ نیز بر فرض بی گناهی متهم اشاره نموده و در موارد لزوم نظارت قضایی و بازداشت موقت را برای شخص تحت بررسی پیشنهاد نموده است (همان: ۱۴۰۰-۱۲۹).

احضار یا جلب و تحقیق از متهمو تشریفات مربوط به تشکیل جلسه

بنابر تبصره ماده ۱۶۸ قانون آیین دادرسی کیفری ایران مصوب ۱۳۹۲ بازپرس نباید بدون دلیل کافی کسی را بعنوان متهم احضار و یا جلب کند. برابر تبصره ماده یاد شده تخلف از مقررات این ماده موجب محکومیت انتظامی تا درجه ۴ است.

ماده ۱۶۹ قانون فوق مرتبط با وسیله احضار متهم با احضاریه و تعداد نسخ آن می باشد و ماده ۱۷۰ قانون فوق اشاره به مندرجات احضاریه مانند محل حضور و نتیجه عدم حضور و... می باشد و ضمانت اجرای عدم رعایت تشریفات قانونی موجب تعقیب انتظامی مقام قضایی است و ماده ۱۷۱ قانون فوق اشاره به فاصله زمانی بین ابلاغ احضاریه و زمان حضور نزد بازپرس که نباید کمتر از ۵ روز باشد اشاره دارد عدم رعایت تشریفات فوق موجب بی اعتباری جلسه رسیدگی و رای صادر شده خواهد بود (رحمدل، ۱۳۹۷: ۱۷۴).

طبق مواد ۲۹۶، ۲۹۷ و ۴۲۶ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ به ترتیب جلسات دادگاه کیفری یک، تجدید نظر استان و دیوان عالی کشور باید با تعدد قاضی تشکیل شود همچنین برای تشکیل جلسه در خصوص جرایم مستوجب ماده ۳۰۲ قانون فوق، حضور سه نفر قاضی الزامی است و به موجب ماده ۳۴۸ این قانون جلسه رسیدگی در بندهای الف، ب، پ و ت ماده ۳۰۲، بدون حضور وکیل متهم تشکیل نمی شود. و از مفهوم مخالف ماده ۳۵۰ این قانون نیز استنباط می گردد که عدم حضور وکیل را در جلسات مذکور مانع رسیدگی است. لذا عدم رعایت تشریفات فوق مشمول تبصره ماده ۴۵۵ این قانون و به درجه ای از اهمیت است که باعث بی اعتبار رای می باشد لازم به ذکر است بر اساس ماده ۴۰۶ قانون فوق، صدور رای غیابی در جرایمی که جنبه حق الهی دارند امکانپذیر نمی باشد طبق ماده ۳۴۱ این قانون دادگاه کیفری، جهت صدور حکم باید جلسه رسیدگی تشکیل دهد و تصویر کفر خواست را نیز برای متهم ارسال نماید و دادگاه کیفری یک باید برای رسیدگی دو نوع جلسه تشکیل دهد یک جلسه اداری که بدو گزارش پرونده تهیه و جلسه اداری جهت دستور تعیین وقت و... تشکیل می شود و یک جلسه قضایی و عدم رعایت موارد مذکور از موارد عدم رعایت تشریفات قانونی است و موجبات

بی اعتباری رای را فراهم می‌نماید (همان: ۱۷۵). از دیگر موارد عدم رعایت تشریفات دادرسی که ممکن است بر اساس تبصره ۴۵۵ قانون مذکور موجب بی اعتباری رای شود می‌توان به مواردی همچون ایرادات مندرج در ماده ۳۸۸ و عدم رعایت موارد مندرج در ماده ۳۹۳ در خصوص حضور منصفه در جرایم سیاسی و مطبوعاتی اشاره نمود. (همان: ۱۸۳). در مواردی که دادگاه فاقد صلاحیت ذاتی یا محلی برای رسیدگی است طبق بند پ ماده ۴۵۰ قانون (رسیدگی در دادگاه تجدید نظر) مذکور رای صادره نقض و پرونده به مرجع صالح ارسال می‌شود در همین خصوص بند ۳ ماده ۴۶۹ قانون فوق پس از نقض رای، پرونده به تشخیص دیوان عالی کشور به دادگاه صالح ارسال می‌شود. از مفاد مواد فوق به نظر می‌رسد عدم رعایت صلاحیت محلی و ذاتی در دادگاه کیفری دو باعث بی اعتباری رای است در حالیکه صرفاً عدم صلاحیت ذاتی دادگاه کیفری یک از موارد بی اعتباری رای می‌باشد. (همان: ۱۸۳). طبق مواد ۳۷۴ و ۴۰۴ قانون مزبور دادگاه پس از ختم رسیدگی در همان جلسه و یا حداکثر ظرف یک هفته اقدام به صدور رای می‌نماید و برای ناقضین این تشریفات قانونی محکومیت انتظامی تا درجه چهار در نظر گرفته شده است. (همان: ۱۸۴). بر اساس اصل ۱۹۶ قانون اساسی و ماده ۳۷۴ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲ رای دادگاه باید مستدل و مستند به مواد قانونی باشد و تخلف از موازین فوق موجب محکومیت انتظامی تا درجه چهار (به موجب ماده ۱۳ ق.ن.ب.ر.ق، توییح کتبی یا کسر از حقوق) می‌باشد همچنین اخذ تامین نامناسب نیز به موجب تبصره ماده ۲۵۰ ق.آ.د.ک دارای ضمانت اجرای مذکور می‌باشد و علاوه بر این به موجب ماده ۵۹۷ قانون مجازات ۱۳۷۵ در قسمتی که به (رفتار بر خلاف صریح قانونی) اشاره دارد شاید بتوان نتیجه گرفت که متناسب نبودن قرار موجب ضمانت اجرای ماده فوق باشد. (علاوه بر جبران خسارت، دفعه اول از شش ماه تا یکسال انفسال از شغل قضایی و در صورت تکرار انفسال دائم از شغل قضایی) همچنین بند ۲ قانون حقوق شهروندی نیز ناظر بر مستند و مستدل بودن دادرسی است و ضمانت اجرای عدم رعایت موارد مذکور در این ماده طبق ماده ۷ ق.آ.د.ک. علاوه بر جبران خسارت وارده محکومیت کیفری به موجب ماده ۵۷۰ این قانون علاوه بر انفسال از خدمت و محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی حبس از دو ماه تا سه سال می‌باشد (زمان زاده و همکاران: ۱۳۹۹-۷۴ تا ۷۵). به موجب ماده ۳۵۳ ق.آ.د.ک ۱۳۹۲ انتشار جریان رسیدگی که متضمن بیان مشخصات شاکی و... باشد. قبل از قطعیت ممنوع است و تخلف از این ماده در حکم افترا است لذا ضمانت اجرای در نظر گرفته برای ناقضین این مقرر در ماده ۶۹۷ ق.م.ا ۱۳۷۵ ذکر گردیده است و به موجب آن جز در مواردی که مرتکب محکوم به حد است، یک ماه تا یک سال حبس و تا ۷۴ ضربه شلاق یا یکی از آنها در نظر گرفته شده است

علاوه بر این طبق ماده ۹ نظامنامه راجع به تشخیص انواع تقصیرات قضات در چنانچه آراء محکمه قبل از قطعیت افشاء شود افشاء کننده به مجازات انتظامی درجه ۴ محکوم می شود و طبق بند ۹ ماد ۱۴ ق.ن.ب.ر.ق ۱۳۹۰ اعلام نظر ماهوی قاضی قبل از صدور رای طبق ماده ۱۴ این قانون موجب محکومیت انتظامی درجه یک تا چهار می باشد (همان: ۱۳۹۹-۷۹). به موجب ماده ۱۰۶ ق.آ.د.ک بازپرس مکلف است نسبت به پرونده های دارای بازداشتی بیش از اخذ مرخصی و... اقدام قانونی لازم را انجام دهد ضمانت اجرای تخلف از مقررات فوق محکومیت انتظامی تا درجه ۴ است و همین ضمانت اجرا در خصوص تاخیر بازپرس در انجام اقدامات فوری جهت جلوگیری از جرم مقرر در ماده ۹۵، عدم مقررات مندرج در ماده ۱۰۲ و ممنوعیت تحقیق در جرایم منافی عفت تبصره ۱ این ماده توسط قاضی در خصوص توصیه به متهم به پوشاندن جرم و عدم اقرار در جرایم منافی عفت در صورت عدم وجود شاکی، ممنوعیت بازپرس در بهانه تراشی در انجام تحقیقات خود و توقف آن، همچنین وجود دارد (صالح احمدی: ۱۳۹۹-۲۶۱ تا ۲۵۴). بر اساس ماده ۳۳۹ ق.آ.د.ک. اخذ پرونده از شعبه مرجوع الیه ممنوع است و تخلف از این مقررات موجب محکومیت انتظامی تا درجه ۴ می باشد (همان: ۱۳۹۹-۶۱۵). طبق ماده ۳۷۹ ق.آ.د.ک. برای نقض منع اعلام مفاد و تسلیم رونوشت یا تصویر آن پیش از امضای دادنامه ضمانت اجرای ۳ ماه تا ۱ سال انفعال از خدمات دولتی مقرر شده است که حسب مورد به موجب حکم دادگاه انتظامی قضات یا هیات رسیدگی به تخلفات اداری می باشد. (همان: ۱۳۹۹-۶۶۹).

حقوق گفته شده در بالا بر اساس ماده ۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه مورد توجه قرار گرفته و براساس آن چنانچه افسر پلیس قضایی یک یا چند دلیل قابل قبول برای ارتکاب یا شروع به ارتکاب جرمی داشته باشد میتواند متهم را تحت نظر قرار دهد همچنین ماده ۸۰-۷۰۶ نیز نظارت بر اشخاصی که علیه آنها یک یا چند دلیل موجه مبنی بر ارتکاب جرم وجود دارد را توسط افسران پلیس بعد از اطلاع موضوع به دادستان شهرستان و در صورت عدم مخالفت، مجاز می داند (تدین، ۱۴۰۰: ۷۴). همچنین برابر ماده ۶۲ این قانون گفته شده افسر پلیس قضایی می تواند همه افرادی را که دارای اطلاعات مفید در ارتباط با اعمال، اشیاء و اسناد توقیف شده هستند، احضار و استماع کند. در ماده ۸۰-۱ قانون فوق نیز هیات تحقیقاتی فقط اشخاصی را می تواند تحت بررسی قرار دهد که بر علیه آن مدارک و ادله قوی مبنی بر ارتکاب جرم وجود دارد و ضمانت اجرای عدم رعایت موارد بالا بطلان است. بر اساس ماده ۵۶۴ این قانون ماموران اجرا مکلف به مشخص کردن هزینه اوراق در ذیل اوراق اصلی و کپی آن شده اند و ضمانت اجرای عدم انجام تکلیف فوق جزای نقدی مدنی از ۳ تا ۱۵ یورو می باشد. طبق قانون آیین

دادرسی کیفری فرانسه مواد ۵۵۰ تا ۵۶۶ جهت ابلاغات و احضار تشریفات و ضمانت اجراهایی برای نقض تشریفات در نظر گرفته است ماده ۵۵۲ این قانون فاصله بین ابلاغ و حضور را حداقل ده روز برای ساکنین در استان محل رسیدگی و یک ماه برای ساکن در استانهای دیگر و دو ماه برای افراد ساکن در خارج کشور که عضو اتحادیه اروپا نیست و اگر ساکن در کشور عضو اتحادیه اروپا باشد فاصله بین ابلاغ و احضار مدت یک ماه است و بند ۱ ماده ۵۵۳ ضمانت اجرای عدم رعایت مواعد فوق را موجب بطلان احضاریه دانسته است و بند دوم این ماده نیز مقرر نموده چنانچه احضار شده در دادگاه حاضر شود احضاریه باطل نیست ولی دادگاه بر اساس درخواست شخص به جلسه دیگری موکول می‌شود. ماده ۵۵۶ ناظر بر ابلاغ قانونی است و ماده ۵۶۵ مقرر نموده است که بطلان تسلیم اوراق زمانی اعلام می‌شود که آثار بطلان لطمه به منافع شخص ذینفع باشد (تدین: ۱۴۰۰ تا ۲۸۸ تا ۲۹۳). طبق ماده ۱۱۴ ق.آ.د.ک.ف. بازجویی یا مواجهه اصحاب دعوا فقط در حضور وکلای آنها امکان پذیر است (همان: ۱۴۰۰-۱۱۷). ماده ۱۳۶ قانون فوق مقرر نموده است عدم رعایت تشریفات برای دستورهای جلب، حبس، بازداشت و جستجو و تحقیق می‌تواند به ضمانت اجراهای انتظامی علیه بازپرس و قضات منجر شود (همان: ۱۴۰۰-۱۲۸). به موجب ماده ۱-۱۳۷ این قانون قاضی آزادی‌ها و بازداشت‌ها نمی‌تواند در خصوص پرونده ای که وی امور مربوط به بازداشت و زادی را بر عهده داشته رای صادر نماید و این اقدام باعث بطلان دادرسی می‌شود (همان: ۱۴۰۰-۱۲۹) و مشابه این مورد در ماده ۳-۱۸۷ در خصوص ممنوعیت قاضی که سابقاً در مورد بازداشت فوری رای صادر نموده را در عضویت شعبه تحقیقی مرحله تجدید نظر باعث بطلان اقدامات می‌داند (همان: ۱۴۰۰-۱۷۳). بر اساس ماده ۲۰۶ ق.آ.د.ک.ف. چنانچه شعبه تحقیق بطلان عملی را کشف نماید به بطلان تمام یا قسمتی از دادرسی بعدی رای می‌دهد و تصمیم می‌گیرد که پرونده برای ادامه تحقیقات برای بازپرس قبلی یا قضات دیگر ارسال یا سایر اقدامات پیش بینی شده در ماده مذکور انجام شود (همان: ۱۴۰۰-۱۷۹). ماده ۲۱۵ این رعایت مواردی همچون شرح و وصف قانونی اعمال را در متن رای جهت جلوگیری از بطلان ضروری می‌داند (همان: ۱۴۰۰-۱۸۲). ماده ۳۰۸ این قانون مقرراتی در خصوص ضبط جلسات دارد که در صورت عدم رعایت این مقررات ضمانت اجرای بطلان دادرسی پیش بینی شده است (همان: ۱۴۰۰-۲۰۵). طبق ماده ۱۲۰-۲۱۲ قانون آیین دادرسی نیروهای مسلح فرانسه عدم رعایت تشریفات دستورهای احضار، جلب، حبس و بازداشت می‌تواند به ضمانت اجراهای انتظامی علیه بازپرس یا کمیسر حکومتی منجر شود. (تدین: ۱۳۹۵-۸۵) طبق ماده ۱۷-۲۲۲ قانون مذکور با شروع جلسه به کار گیری هر گونه وسیله پخش یا ضبط صوتی ممنوع و برای

متخلف ۱۸۰۰۰ یورو جزای نقدی در نظر گرفته شده است و در صورت عدم رعایت تشریفات در خصوص نوارهای ضبط شده ضمانت اجرای بطلان دادرسی در نظر گرفته شده است. (تدین- ۱۱۲-۱۳۹۵)

بازداشت غیرقانونی

دستگیری یا بازداشت افراد برخلاف اصل برائت و آزادی شهروندان است لذا نباید هیچ کسی موضوع جلب و بازداشت غیرقانونی و خودسرانه قرار گیرد و آزادی و امنیت او تحدید گردد مگر در مواردی که قانون به صراحت بیان داشته، توسط مقامات ذیصلاح و با مجوزهای لازم. از این رو ماده ۴ قانون آیین دادرسی کیفری بیان می‌دارد: «اصل، برائت است. هرگونه اقدام محدود کننده، سالب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص جز به حکم قانون و با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضایی مجاز نیست». (باقری نژاد، ۱۴۰۰: ۳۷۸-۳۷۷) و بازداشت غیرقانونی در مواد ۴۴ و ۴۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مورد توجه قرار گرفته و در ماده ۱۶۸ همان قانون برای بازپرس محکومیت انتظامی تا درجه ۴ گفته شده و در ماده ۵۸۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، برای بازداشت کنندگان غیرقانونی از یک تا سه سال حبس یا جزای نقدی از ۸۰ تا ۲۵۰ میلیون ریال محکومیت در نظر گرفته شده است (صالح احمدی، ۱۳۹۹: ۳۷۹).

در ماده ۱۲۶ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، بازداشت غیرقانونی تعریف شده و مواد ۴-۴۳۲ و ۴۳۲-۶ ضمانت اجرای آنرا گفته اند. ماده ۱۳۶ همان قانون به ضمانت اجراهای انتظامی علیه بازپرس، قاضی آزادی‌ها و بازداشت یا دادستان برای عدم رعایت تشریفات تجویز شده اشاره دارد. در قانون جزای فرانسه ماده ۴-۴۳۲ برای دستور خودسرانه یا انجام نقض آزادی شخصی توسط شخصی که دارای مقامات دولتی یا مأموریت خدمات عمومی را انجام می‌دهد، در حین انجام وظیفه یا به مناسبت منصب یا مأموریت خود، به هفت سال حبس و جزای نقدی ۱۰۰۰۰۰ یورو محکوم می‌شود. در صورتی که تخلف شامل بازداشت یا منع بیش از هفت روز باشد، مجازات به سی سال حبس جنایی و تا ۴۵۰۰۰۰ یورو جریمه افزایش می‌یابد. در ماده ۶-۴۳۲ نیز گفته است پذیرش نگره‌داری شخص توسط مأمور اداره زندان بدون حکم یا قرار بازداشت که مطابق قانون تنظیم شده باشد یا تمدید بی مورد بازداشت، شامل دو سال حبس و جزای نقدی ۳۰۰۰۰ یورو است (قانون جزای فرانسه، ۲۰۰۵: ۹۳). بر اساس ماده ۱۰۹-۲۱۲ قانون آیین دادرسی نیروهای

مسلح فرانسه نیز برای بازداشت غیر قانونی ضمانت اجرای مذکور در بالا را در نظر گرفته است. (تدین - ۱۳۹۵-۸۳)

انتقادات وارده به ضمانت اجراهای آیین دادرسی کیفری ایران

براساس تبصره ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی و سازمان یافته که مجازات آنها مشمول ماده ۳۰۲ باشد طرفین دعوا تکلیف دارند که وکلای خود را از بین وکلای رسمی دادگستری که مورد تایید رئیس قوه قضائیه است انتخاب نمایند همچنین محدودیتهایی در خصوص انتخاب وکیل در آیین دادرسی کیفری نیروهای مسلح طبق م ۶۲۵ (انتخاب وکیل از بین وکلای مورد تایید سازمان قضایی نیروهای مسلح) ق. ا. د. ک، و دادسراها و دادگاه ویژه روحانیت نیز وجود دارد که این الزام مغایر است با اصل ۳۵ قانون اساسی که ناظر بر حقوق طرفین دعوی بر انتخاب وکیل می‌باشد (عاشوری: ۱۴۰۰-۱۷۶). ممنوعیت فوق فقط ناظر بر مرحله تحقیقات مقدماتی است و طبق ماده ۹۰ این قانون تعریف تحقیقات مقدماتی جامع نیست و تحقیقات اولیه ضابطان را در بر نمی‌گیرد لیکن علیرغم ذکر محدودیت فوق در فصل مربوط به ضابطان، محدودیت تمام تحقیقات مقدماتی را شامل می‌شود و در برخی جرایم مثل قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی با استیذان رئیس قوه قضائیه از مقام رهبری به مرحله دادگاه نیز تسری پیدا کرده است. (همان: ۱۴۰۰-۱۷۸۹).

قانونگذار به درستی متوجه نقش و جایگاه وکالت در پروسه دادرسی شده بود؛ اما این بار نه ۴۶ سال که کمتر از ۲ سال از تصویب ضمانت اجرای بطلان نگذشته بود که قانونگذار در پی اصلاحیه قانون آیین دادرسی کیفری ۹۲ در تاریخ ۱۳۹۴/۰۳/۲۴ مجازاتهای انتظامی درجه ۸ و ۳ را به ترتیب در صورت جایگزین ضمانت اجرای بطلان نمود. فیالواقع، سلب حق داشتن وکیل و عدم تفهیم این حق به متهم اصلاحیه مذکور را باید پسرستی عظیم در تضمین حقوق دفاعی متهم به شمار آورد (جلیلی، ۱۴۰۰: ۶۶).

چالشی که در ضمانت اجرای نقض حقوق شهروندی و حقوق دفاعی متهم وجود دارد این است که در ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ برای ناقضین حقوق شهروندی برابر ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ انفصال از خدمت، محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی و حبس از دو ماه تا سه سال بعنوان مجازات در نظر گرفته، در حالی که در ماده ۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری آمده: «چنانچه ضابطین برخی از حقوق دفاعی متهم را نقض نمایند، به انفصال از سه ماه تا یکسال از خدمات دولتی محکوم میشوند». بنابراین در صورت نقض حقوق شهروندی و حقوق دفاعی متهم باید مطابق با کدام یک از مادتين مذکور قانون آیین

دادرسی کیفری عمل نمود؟ به نظر میرسد قانونگذار در هنگام وضع ماده ۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری هیچگونه توجهی به ماده ۷ همین قانون ننموده است (موذن زادگان و کوره پز، ۱۳۹۵: ۶۸-۶۹).

براساس ماده ۳۰ و ۶۰ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ چنانچه قواعد دادرسی منصفان رعایت نشود، تحقیقات از درجه اعتبار ساقط است. لیکن به موجب تبصره ذیل ماده ۴۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ ملاک بی اعتباری رای، عدم رعایت تشریفات دادرسی با اهمیت است لیکن معیار مشخصی جهت تشخیص درجه اعتبار تشریفات دادرسی ذکر نشده است و تشخیص امر فوق بر عهده دادگاه است که ممکن است موجب تشتت آراء شود و عدم تعیین مصادیق مربوطه، خود موجب نقض اصول دادرسی منصفانه است (موذن زادگان، ۱۴۰۰: ۱۸۸-۱۸۴). مفهوم عبارت فوق به این معنی است که عدم رعایت تشریفات دادرسی کیفری الزامی نیست مگر در صورت مهم بودن که در ماده قید نشده کدام مقررات دادرسی دارای اهمیت است و ناچارا تشخیص این امر بر عهده دادرسان گذاشته شده است که سلیقه ای خواهد بود (مهربخش و همکاران: ۱۳۹۹-۱۰۷). شایسته است که قانونگذار به موجب تبصره ای مواردی از تشریفات دادرسی را که دارای اهمیت است به نحو حصری یا تمثیلی ذکر نماید تا از تشتت آراء و تضییع حقوق اشخاص جلوگیری شود یا مانند قانون فرانسه ضمانت اجرای عدم رعایت تشریفات اصول دادرسی منصفانه را بطلان اعلام نماید. این ایراد بر بند ب ماده ۴۶۴ قانون مذکور وارد است. چنانچه گفته شد در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه برابر مواد ۱۷۱ و ۸۰۲ بطلان‌های قانونی و قضایی برای نقض اصول دادرسی منصفانه پیش بینی شده است که در این خصوص نیازی به شکایت اصحاب دعوا ندارد (تدین، ۱۳۹۰: ۳۳۹).

نتایج و راهکارها

در قانون آیین دادرسی کیفری ایران در موارد محدودی ضمانت اجرای بی اعتباری دیده می‌شود و ضمانت اجرای انتظامی بیشتری وجود دارد. در حقوق کیفری فرانسه نتیجه عدم رعایت تشریفات قانونی، اصول دادرسی و تشریفات دادرسی، ضمانت اجرای بطلان و بی اعتباری است که علاوه بر اینکه در فصل خاصی به بطلان تحقیقات پرداخته شده، در مواد قانونی متعددی نیز ضمانت اجرای بطلان یادآوری شده است.

در قانون آیین دادرسی کیفری ایران تعداد کمی از مواد قانونی به ضمانت اجرای بی اعتباری پرداخته است و در سایر موارد گفته شده است «در صورت عدم رعایت تشریفات دادرسی» و نقض

رای برعهده دیوان گذاشته شده است. همچنین در حقوق ایران عدم رعایت تشریفات قانونی، اصول دادرسی و تشریفات دادرسی با قید اینکه «به درجه ای از اهمیت باشد» منجر به بی اعتباری رای دادگاه دانسته که موارد و مصادیق آن مبهم بوده و در هیچ کدام از مواد قانونی بطور روشن به آن پرداخته نشده است. این مسئله باعث صدور آرای ناهمسان، تشتت آرا و نقض حقوق اصحاب دعوا می‌شود. از طرف دیگر عدم رعایت تشریفات در مرحله تجدید نظر یا فرجام قابل بررسی است و چنانچه تشریفات فوق توسط دادگاه تجدیدنظر یا دیوان عالی کشور رعایت نشود، به دلیل اینکه آراء فوق فقط از طریق اعاده دادرسی و در خصوص محکومیت آرا قابل بررسی می‌باشد، عدم رعایت تشریفات فوق توسط مراجع تجدیدنظر یا دیوان عالی کشور به نظر می‌رسد که فاقد ضمانت اجرا است.

از تطبیق ضمانت اجراهای یادشده نتیجه می‌شود در نظام حقوقی فرانسه علاوه بر ضمانت اجرای کیفری، انتظامی و جبران خسارت، در همه موارد عدم رعایت تشریفات قانونی و اصول دادرسی منجر به بی اعتباری و بطلان ادله و آرای صادره و اقدامات می‌شود ولی در نظام حقوقی ایران صرفاً به تشخیص دادگاه منجر به بی اعتباری رای صادره می‌شود و ضمانت اجرای نقض اصول دادرسی، ضمانت اجرای کیفری یا انتظامی و جبران خسارت است که ناظر به مجازات یا تنبیه دست اندرکاران قضایی می‌باشد ولی هیچ کدام به حقوق از دست رفته اصحاب دعوا نپرداخته اند و تضمینی برای اعاده آن دربردارند.

پژوهش نشان داد که ضمانت اجراها در نظام حقوقی ایران، در قوانین مختلف اعم از قانون آیین دادرسی کیفری، قانون مجازات، قانون رسیدگی بر رفتار قضات، قانون اساسی، قوانین مرتبط با تخلفات کارکنان نیروهای مسلح گفته شده است که اطلاع از آن برای همگان و یا بیان آن‌ها برای اصحاب دعوا کاری بس دشوار و انجام نشدنی است. از سوی دیگر نتایج سایر پژوهش‌ها نشان داده است که این ضمانت اجراها به صورت بسته گریخته در قوانین مختلف گفته شده و تنها موارد جزئی و برخی از اصول دادرسی منصفانه را دربر می‌گیرد که تسلط بر آن نه تنها برای اصحاب دعوا بلکه برای دست اندکاران امور دادرسی نیز دشوار است.

منابع:

کتاب‌ها

- ۱) آشوری، محمد (۱۴۰۰)، آیین دادرسی کیفری جلد ۱ و ۲، سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی، تهران.

- (۲) باقری نژاد، زینب (۱۴۰۰)، اصول آیین دادرسی کیفری، انتشارات خرسندی، تهران.
- (۳) تدین، عباس (۱۴۰۰)، ترجمه قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، انتشارات خرسندی، تهران.
- (۴) تدین، عباس (۱۳۹۵)، تحصیل دلیل در آیین دادرسی کیفری، نشر میزان، تهران.
- (۵) تدین، عباس (۱۳۹۴)، قانون آیین دادرسی کیفری نیروهای مسلح ایران و فرانسه، نشر خرسندی، تهران.
- (۶) خالقی، علی (۱۴۰۰)، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، تهران.
- (۷) خالقی، علی (۱۴۰۱)، آیین دادرسی کیفری جلد ۱ و ۲، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، تهران.
- (۸) سپهری، روح‌ا... (۱۳۹۵)، آیین دادرسی کیفری (مطالعه تطبیقی استثنائات در حقوق ایران و فرانسه)، انتشارات دادگستر، تهران.
- (۹) صالح احمدی، سحر (۱۳۹۹)، قانون آیین دادرسی کیفری در نظم حقوقی کنونی، انتشارات آوا، تهران.
- (۱۰) کامفر، بهداد (۱۴۰۰)، دوره پیشرفته حقوق جزا عمومی و اختصاصی، انتشارات مهرپویان پویا، تهران.
- (۱۱) لعل‌علیزاده، محسن (۱۳۹۹)، جستارهایی در آیین دادرسی کیفری، انتظارات آوای حکمت، مشهد.
- (۱۲) معاونت منابع انسانی دادگستری کل استان تهراناداره پژوهش (۱۳۹۹)، قوانین و مقررات کیفری کاربردی، انتشارات مرکز مطبوعات قوه قضائیه، تهران.

مقاله‌ها

- (۱) آشوری، محمد، سپهری، روح‌الله، (۱۳۹۴)، بررسی تطبیقی مرحله تحت نظر در آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه، آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۶، صص ۳ تا ۳۱.
- (۲) پورقهرمانی، بابک و رسولی، ولی (۱۳۹۴)، جایگاه حق متهم بر اطلاع از ادله اثباتی در امور کیفری در حقوق ایران و فرانسه با تاکید بر قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، نشریه کارآگاه، شماره ۳۳، صص ۵۹ تا ۷۱.
- (۳) تدین، عباس (۱۳۸۷)، مطالعه تطبیقی مشروعیت تحصیل دلیل از طریق ضبط صدا و تصویر، فصلنامه فقه و حقوق شماره ۱۶، صص - ۱۱۳ - ۱۲۷.
- (۴) تدین، عباس، باقری نژاد زینب، (۱۳۹۹)، هستی‌شناسی اصول بنیادین دادرسی کیفری، پژوهش حقوق کیفری، شماره سی و سوم، صص - ۱۸۷ - ۲۱۹.
- (۵) تدین، عباس، (۱۳۸۷)، مطالعه تطبیقی مشروعیت تحصیل دلیل از طریق ضبط صدا و تصویر، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۱۶، صص - ۱۱۳ - ۱۲۷.

- (۶) جلیلی، امین، (۱۴۰۰)، مطالعه تطبیقی ضمانت اجرای حقوق دفاعی در مرحله تحقیقات مقدماتی، نشریه آراء، شماره ۲۱، صص - ۵۱ تا ۷۷.
- (۷) جهانگیری، شهناز، میرزاده کوهشاهی، نادر، (۱۳۹۹)، ضمانت اجراهای اداری و انتظامی منشور حقوق شهروندی، شماره ۲۲، صص ۵۴ تا ۳۱.
- (۸) رحمدل، منصور (۱۳۹۷)، تشریفات قانونی و دادرسی و آثار مترتب بر عدم رعایت آن‌ها در امور کیفری، فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۱۵، صص ۱۸۷-۱۵۷.
- (۹) رستمی، ولی و همکاران، (۱۳۹۹)، اساسی سازی اصول دادرسی کیفری؛ تحلیل تعارض‌های قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با قانون اساسی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۱۱۲، صص ۱۳۵ تا ۱۵۵.
- (۱۰) رئیسی گهرویی، بیژن، (۱۳۹۸)، ضمانت اجراهای نقض حقوق طرفین دعوی در قرآیند دادرسی عادلانه، نشریه آراء، شماره ۱۴، صص ۳۸-۱۷.
- (۱۱) رئیسی گهرویی، بیژن، (۱۳۹۸)، بررسی اعمال مبانی دادرسی عادلانه و ضمانت اجراهای ناشی از نقض آن، نشریه آراء، شماره ۱۵، صص ۱-۱۷.
- (۱۲) زاهدی، عبدالوحید، سرگزی، سمیرا، (۱۳۹۸)، تاثیر عدم رعایت اصول مهم دادرسی بر بی اعتباری رای دادگاه، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۱۰۷، صص - ۷۹ الی ۹۳.
- (۱۳) زارع، بهروز، (۱۳۹۹)، ضمانت اجرای حقوق مصرح ملت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، نشریه پژوهش ملل، شماره ۶۱، صص ۱۰۵-۹۱.
- (۱۴) زراعت، محدثه، زراعت، عباس، (۱۴۰۰)، ضمانت اجرای کیفری نقض اصول قانون اساسی، مطالعه موردی نقض آزادی‌ها و حقوق اساسی افراد، پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۲۳، صص ۵۳-۷۴.
- (۱۵) زمان زاده بهیجانی، مهری؛ رهامی، محسن و ناجی زواره، مرتضی (۱۳۹۹)، نقض دادرسی عادلانه و ضمانت اجرای کیفری آن از منظر قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، فصلنامه تحقیقات حقوقی آزاد، شماره ۴۹، صص ۹۱-۷۱.
- (۱۶) ساقیان، محمد مهدی، (۱۳۸۵)، اصل برابری سلاح‌ها در فرآیند کیفری (با تکیه بر حقوق فرانسه و ایران)، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۶ و ۵۷، صص - ۷۹ تا ۱۱۰.
- (۱۷) ساقیان، محمد مهدی؛ اسلامی، زهرا؛ (۱۴۰۰)، کارکردهای اصول راهبردی، آیین دادرسی کیفری، آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۲۲، صص ۱۲۵-۱۵۴.
- (۱۸) ساقیان، محمد مهدی، تقویت حقوق و آزادیهای متهم در مرحله تحقیقات مقدماتی آیین دادرسی کیفری مصوب ۹۲، پژوهش‌های حقوق کیفری، شماره ششم، صص ۱۳۶-۱۱۳.

- (۱۹) سپه‌وند، احمد و راق، مریم (۱۴۰۰)، ضمانت اجرای حقوق محکوم علیه و کاستی‌های قانونگذاری در مرحله اجرای احکام کیفری با تأکید بر قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، چهارمین کنفرانس بین‌المللی و ملی مطالعات مدیریت، حسابداری و حقوق، صص ۱-۲۲.
- (۲۰) صادقی، غلامعباس و سایبانی، علیرضا و ساقیان، محمدمهدی (۱۴۰۰)، ضمانت اجرای نقض اصول دادرسی منصفانه در دادرسی‌های کیفری در نظام حقوقی ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی ناجا، شماره ۲۰، صص ۱۵۵-۱۹۲.
- (۲۱) ظریفی، غلامرضا، (۱۳۹۷)، بررسی آیین دادرسی کیفری در تحقق دادرسی منصفانه، نشریه مطالعات حقوق، شماره ۲۰، صص ۵۷ تا ۷۶.
- (۲۲) عباسی، روح‌الله، (۱۳۹۹) بررسی حقوق دفاعی متهمان امنیتی در مرحله تحت نظر در ایران و فرانسه، همایش: کنفرانس پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی حقوق و علوم اجتماعی.
- (۲۳) عبداللهی، افشین و گل محمدی، مصطفی، (۱۳۹۷) بازرسی منازل، اماکن و اشیاء و اشخاص در حقوق ایران و فرانسه، فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی شماره ۸۳ صص ۱۸۳ تا ۲۲۲.
- (۲۴) فتیلی، صادق، مقدم، ابراهیم، (۱۴۰۰)، حقوق بزه‌دیدگان و بزهکاران در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، نقدها. چالش‌ها، فصلنامه تمدن حقوقی، شماره ۹، صص ۴۸۹-۵۰۳.
- (۲۵) قمی‌اولی، الهام، (۱۳۹۷)، فصلنامه علمی- حقوق متهمین نزد ضابطین دادگستری در قانون آیین دادرسی کیفری سال ۱۳۹۲، فصلنامه علمی-حقوقی قانون یار، شماره ششم، صص ۴۳۵ تا ۴۵۵.
- (۲۶) کبگانی، محمد حسن، رستمی، ولی، (۱۴۰۰)، تضمینات اساسی حق‌ها و آزادی‌های بنیادین، واکاوی آیین دادرسی اساسی در فرانسه و انگلستان، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، شماره ۲، صص ۴۹۷-۵۱۷.
- (۲۷) گلدوست جویباری، رجب و باقری نژاد، زینب (۱۳۹۲)، مسئولیت کیفری، مدنی و انتظامی ناقضین اصول بنیادین دادرسی کیفری، مجله پژوهش حقوق کیفری، شماره ۵، صص ۹۲-۷۳.
- (۲۸) لعل‌علیزاده، محسن (۱۳۹۵)، بررسی تطبیقی حقوق بزه‌دیدگان در مراحل تعقیب و تحقیق در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ با دیوان کیفری بین‌المللی، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، شماره نوزدهم، صص ۹۶-۱۲۶.
- (۲۹) مقدسی، محمد باقر و رضا قلی‌زاده، ابراهیم (۱۳۹۷)، جبران خسارت متهمان بازداشت شده ی بی‌گناه در نظام عدالت کیفری ایران و فرانسه، فصلنامه پژوهش حقوقی، شماره بیست و سوم، صص ۸۱-۱۱۱.
- (۳۰) موذن زادگان، حسنعلی و محمدکوره‌پز، حسین (۱۳۹۵)، ضمانت‌های اجرایی نقض حقوق شهروندی در فرایند تحقیقات پلیسی، فصلنامه آموزه‌های حقوق کیفری، شماره ۱۱، صص ۸۶-۵۳.

۳۱) مهربخش، حمید رضا؛ شهسواری، سجاد و شوکتی اصل، مریم (۱۳۹۹)، ایرادات تقنینی قانون آیین دادرسی کیفری ایران در ارتباط با اصول حاکم بر دادرسی، فصلنامه راه وکالت، شماره ۲۳، صص ۹۳-۱۰۹.

۳۲) میر محمد صادقی، حسین؛ و همکاران، (۱۳۹۹)، آیین دادرسی حاکم بر جرایم اشخاص حقوقی در مرحله تحقیقات مقدماتی در حقوق ایران، فصلنامه علمی دیدگاههای حقوق قضایی، شماره ۹۶، صص ۲۹۰ تا ۲۵۹.

۳۳) همتی، محسن و همکاران- چالش‌های کشف حقیقت در قرآیند دادرسی‌های کیفری با تاکید بر قاعده بطلان دلیل و طرق نامشروع تحصیل دلیل توسط ضابطین دادگستری- ص، ۱۷۳ تا ۱۹۰.

۳۴) یآوری، اسدالله، (از دادرسی منصفانه) تحول در مفهوم و قلمرو کلاسیک دادرسی و تضمینات آن، نشریه تحقیقات حقوقی، شماره ۶۸، صص ۲۰۹ تا ۲۳۸.

منابع انگلیسی:

- 1) French penal code By John Rason SPENCER QC Professor of Law, University of Cambridge Fellow of Selwyn College, 2005.
- 2) French CODE OF CRIMINAL PROCEDURE By f John Rason SPENCER QC Professor of Law, University of Cambridge Fellow of Selwyn College, 2006.